

Editor

Anca-Lorena Sacaliș

Epitafuri și alte inscripții

din „Cimitirul Vesel” de la Săpânța, Maramureș

Presă Universitară Clujeană

**Epitafuri și alte inscripții
din „Cimitirul Vesel” de la Săpâța
(Maramureș)**

– corpus de texte –

■

Anca-Lorena Sacaliș
EDITOR

**Epitafuri și alte inscripții
din „Cimitirul Vesel” de la Săpânța
(Maramureș)**

– corpus de texte –

Anca-Lorena Sacaliș
EDITOR

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2022

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. habil. Adrian Chircu

Conf. univ. dr. Elena Platon

Fotografie copertă: *Cimitirul vesel*, o parte din Cimitirul Vesel, Săpânța, județul Maramureș, realizată de Gabriel Constantin Marian (www.flickr.com).

ISBN 978-606-37-1659-1

© 2022 Editorul volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul editorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

**Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>**

Cuprins

<i>O lume stinsă într-o carte deschisă</i>	<i>7</i>
<i>Notă asupra ediției</i>	<i>9</i>
A. Epitafuri ale crucilor din „Cimitirul Vesel” (cimitirul nou)	15
B. Epitafuri ale crucilor din „Cimitirul Vesel” (cimitirul vechi)	293
C. Epitafuri ale crucilor din jurul Casei Memoriale.....	349
D. Epitafuri ale crucilor din Muzeul Etnografic (Baia Mare)	353
E. Epitafuri ale crucilor din Muzeul Satului (Sighețu Marmăției).....	355
F. Inscricții de pe troițele și porțile tradiționale din Săpânța.....	357
G. Epitafuri ale crucilor din patrimoniul Muzeului Național al Țăranului Român (București).....	361

O lume stinsă într-o carte deschisă

Elaborată inițial ca un corpus pentru o amplă cercetare doctorală (*Limba epitafulilor din „Cimitirul Vesel” de la Săpânța – (orto)grafia, punctuația, fonetica și morfosintaxa*), cartea de față adăpostește, în paginile ei, inventarul complet al epitafulilor și al altor inscripții din „Cimitirul Vesel” de la Săpânța.

Astăzi, odată cu publicarea integrală a acestor microbiografii, datorate, în principal, meșterilor autohtoni, Anca-Lorena Sacaliș, fosta noastră doctorandă, ne face un dar neprețuit, căci vom avea ocazia să descoperim, oriunde ne-am afla, momente din viața oamenilor plecați dintre noi, dar rămași în amintirea comunității locale.

Născută în Maramureșul încărcat de istorie și bogat în tradiții (mai precis, în Sighetu Marmației), așadar o bună cunoscătoare a rânduielilor din această zonă, editoarea a avut inspirata idee de a publica epitafurile într-un volum aparte. Atent culese și judicios transcrise (cu o fidelitate exemplară), textele ni se dezvăluie la fiecare lectură, prilejuind felurite direcții interpretative sau rodnice discuții.

Acestea toate oglindesc trecerea prin lume a oamenilor locului, mai mult sau mai puțin știuți de către noi, dar foarte bine cunoscuți de către consătenii lor, cu care nu numai că au viețuit împreună, dar au și participat laolaltă la majoritatea evenimentelor din viața satului.

Dincolo de însemnătatea lor pentru studiile de folclor, de sociologie, de istorie sau chiar de teologie, epitafurile constituie un tezaur lingvistic fără de asemănare, care nu a fost întru totul exploatat de către puținii specialiști care s-au aplecat asupra acestor cuvinte mărturisitoare.

Așadar, textele integrate în prezentul corpus au o importanță deosebită pentru lingviști, întrucât aceștia vor putea descoperi felurite

caracteristici ale subdialectului maramureșean și, în special, ale graiului vorbit în Săpânța, urmărind, totodată, și dinamica internă a acestuia.

Pe lângă repertorierea integrală a epitafurilor din cimitirul săpânțean, Anca-Lorena Sacaliș pune în circulație texte de care se va ține seama în bună măsură în interpretările viitoare, de unde și deschiderea anunțată încă de la început. Aproape că nu este enunț care să nu conțină particularități interesante pentru cercetătorii din domeniu, fie aceștia dialectologi sau nu.

Avem convingerea că textele adunate cu multă stăruință de către editoare în aceste pagini vor intra în atenția specialiștilor, putând fi exploatate din varii perspective. Fără îndoială că apariția cărții nu va trece neobservată, iar conținutul va fi exploatat la maximum, întrucât, din acest moment, sunt deschise porți spre diverse căi interpretative.

Prof. univ. dr. habil. Adrian Chircu

Notă asupra ediției

Cuvânt-înainte

Corpusul de texte funerare și alte inscripții din „Cimitirul Vesel” de la Săpânța reprezintă fundamentul tezei noastre de doctorat, *Limba epitaforilor din „Cimitirul Vesel” de la Săpânța - (orto)grafia, punctuația, fonetica și morfosintaxa*, susținută, sub atenta coordonare a domnului prof. univ. dr. habil. Adrian Chircu, la începutul anului 2022.

Deloc programatic, dar cu un vădit ecou asupra tuturor celor care trec pragul „Cimitirului Vesel”, modul în care meșterul Stan Ioan Pătraș a ales „să petreacă” răposatul spre veșnicie este *altfel*. Originalitatea este conferită tocmai de îmbinarea aparte a textului funerar versificat cu basorelieful sculptat naiv într-un colorit aparte, ambele zugrăvind adevărul „desculț și dezgolit” al vieții fiilor Săpânței.

Colectarea datelor

În vederea realizării unei interpretări obiective, am întocmit, mai întâi, un inventar cvasicomplet al epitaforilor existente în „Cimitirul Vesel” din Săpânța, în jurul Casei Memoriale „Stan Ioan Pătraș”, în Muzeul Satului din Sighetu Marmației, precum și în Muzeul de Etnografie și Artă Populară din Baia Mare.

Pe parcursul a două zile, 27-28 iunie 2017, am efectuat o cercetare pe teren în localitatea Săpânța, județul Maramureș, pentru a fotografia crucile din „Cimitirul Vesel”, mai precis din cele două cimitire ortodoxe ale satului. În total, la momentul anchetei, am identificat 999 de cruci (cele mai multe, dublu fațetate) și am realizat aproximativ 6000 de fotografii, pentru a putea surprinde, în detaliu, particularitățile de scriere ale fiecărui epitaf. Pe lângă acestea, am extins cercetarea, incluzând în obiectul studiului alte astfel de texte funerare vechi, alcătuite în primele decenii de existență ale cimitirului

și devenite, în timp, piese de muzeu expuse în jurul Casei Memoriale „Stan Ioan Pătraș”.

Două luni mai târziu, în 21-22 august 2017, am organizat o nouă deplasare în Țara Maramureșului, am fotografiat crucile existente în Muzeul de Etnografie și Artă Populară din Baia Mare, precum și cele păstrate în Muzeul Satului din Sighetu Marmăției, dintre care cele mai multe au o vechime considerabilă, fiind realizate, în principal, de primul meșter (Stan Ioan Pătraș).

De-a lungul cercetărilor ulterioare, am adăugat corpusului nostru și alte epitafuri pe care le-am găsit redată în imagini în articolul muzeografului Mirela-Letiția Cristea, „Săpânța. Universul crucilor vesele reflectat în patrimoniul Muzeului Național al Țăranului Român”¹. Începând cu anul 1964, în vremea directoratului lui Tancred Bănățeanu, muzeul a comandat și a reușit să achiziționeze un număr de unsprezece cruci semnate de către Stan Ioan Pătraș.

Prelucrarea datelor

Am decis asupra inventarierii numerice a fiecărei cruci, menționând prin indicele *f/v* sau *d/s* situațiile în care acestea prezentau notații pe ambele fațete (față/verso) sau, mai rar, pe muchiile laterale (dreapta/stânga). Același număr de inventar l-am preluat și în inventarierea fotografiilor. După prelucrarea și selecția acestora, numărul a scăzut la 4000, pe baza cărora am tehnoredactat cele aproximativ 1500 de epitafuri.

Noutatea materialului nostru rezidă în rigurozitatea pe care ne-am străduit să o dovedim în înfățișarea chipului acestor texte funerare așa cum este el, în simplitatea și naivitatea lui, dezgolit de podoabele uniformizatoare impuse de norma limbii standard, fără a căuta să mascăm eventualele „imperfecțiuni” sau stângăcii lingvistice. Maniera de copiere a textelor a urmărit, așadar, reproducerea cu exactitate a materialului original, exceptând spațierea dintre litere/cuvinte, care a fost stabilită potrivit uzului limbii și, rareori, potrivit constantelor întâlnite (*ameu, nici odată* etc.). Am

¹ Mirela-Letiția Cristea, „Săpânța. Universul crucilor vesele reflectat în patrimoniul Muzeului Național al Țăranului Român”, în *Buletin Științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie*, 31 (44), pp. 150-157.

decis asupra acestei „abateri” de la modelul prim, întrucât am considerat că distanța dintre litere este condiționată atât de materialul dur în care este inscripționată (lemn de stejar), cât și de spațiul pe care îl pune la dispoziție cadranul destinat textului funerar.

Un număr semnificativ de cruci prezintă, pe una sau pe ambele fațete laterale, semnătura creatorului acesteia, incluzând fie numele întreg al meșterului, fie doar inițialele. Astfel, identificăm existența a numeroși meșteri populari: Stan Ioan Pătraș, Dumitru Pop, Stan Gheorghe Colțun, T. Turda, Stan Ioan Nacu și Toader Nacu, T. Stan etc.

Am constatat că există șase cruci care prezintă, în plus, un număr de inventar distinct. Potrivit informațiilor primite de la actualul meșter al cimitirului, Dumitru Pop Tincu (în cadrul unui interviu realizat în timpul anchetei noastre pe teren și aflat, în prezent, în arhiva personală), acest număr de inventar inscripționat pe plăci metalice, reduse ca dimensiune, reprezintă o încercare eșuată a unei restaurări, la nivel extins, a mai multor cruci. Pe parcursul celor aproape 90 de ani care au trecut de la apariția primei cruci (1935), majoritatea celor aflate, în prezent, în cele două cimitire parohiale, au fost restaurate. În urma acestui proces, am observat, după analiza amănunțită a fiecărui epitaf, că, în multiple situații, au fost adăugate sau omise o parte dintre particularitățile textului original. Am constatat, rareori, modificări majore ale cuvintelor sau chiar schimbări totale ale antroponimelor. Cele mai frecvente distincții dintre modelul anterior și cel actual privesc semnele diacritice. Am sesizat tendința generală a meșterilor de a nu ciopli diacriticele, în special, în cazul literei *î*, care se va adăuga ulterior, doar prin vopsea (cel mai probabil odată cu restaurarea). În cazul în care o anumită particularitate vizează întreg textul funerar, am notat această trăsătură la finalul ultimului vers printr-un indice intratextual.

Observații generale

Data fiind vechimea acestor creații populare, dar luând în considerare și influența intemperțiilor, unele inscripții au suferit deteriorări majore. Pornind de la acest fapt, am identificat o serie de epitafuri incomplete, deoarece trunchiul crucilor a fost îngropat în pământ, acoperindu-se, implicit, și porțiuni din textul epitafurilor. Tot din pricina

intensei deteriorări, nu am putut să descifrăm mesajul notat pe unele dintre crucile din cimitirul vechi al satului, marcând textul, printr-o notă intratextuală, ca fiind ilizibil.

Pe de altă parte, am observat că există situații în care sătenii își procură crucea încă din timpul vieții, data morții rămânând, astfel, necompletată. Acesta este unul dintre motivele pentru care crucile nu pot fi datate cu exactitate.

Absența oricărei preocupări în spațiul academic românesc cu privire la analiza morfosintactică a epitafurilor din „Cimitirul Vesel” a adus după sine, desigur, lipsa unei bibliografii în sensul acesta, însă, pe de altă parte, a reprezentat principalul motor care a generat dorința noastră de a pune la dispoziția lingviștilor, a literaților, a folcloriștilor și a tuturor celor interesați un astfel de material autentic.

Un simplu cuvânt de mulțumire

Acest proiect nu ar fi putut să fie început sau sfârșit fără ajutorul lui Dumnezeu. Îi mulțumesc familiei mele pentru faptul că îmi este alături neîncetat, și, bineînțeles, domnului prof. univ. dr. habil. Adrian Chircu, care m-a călăuzit pe parcursul întregii cercetări. Mulțumim, de asemenea, Pr. Grigore Luțai și meșterului Dumitru Pop Tincu pentru ajutorul acordat pe perioada anchetei pe teren.

Cuvânt pentru cititor

Rămân deschise o multitudine de căi pe care se poate merge dinspre corpusul de texte *Epitafuri și alte inscripții din „Cimitirul Vesel” de la Săpânța (Maramureș)* și îi încurajăm pe cei care se vor încumeta să meargă pe aceste drumuri încă nebatătorite să păstreze nealterată limba simplă sau voit simplificată în care s-au scris poveștile de viață ale săpânțenilor.

Anca-Lorena Sacaliș

Avem convingerea că textele adunate cu multă stăruință de către editoare în aceste pagini vor intra în atenția specialiștilor, putând fi exploatate din varii perspective. Fără îndoială că apariția cărții nu va trece neobservată, iar conținutul va fi exploatat la maximum, întrucât, din acest moment, sunt deschise porți spre diverse căi interpretative.

Prof. univ. dr. habil. **Adrian Chircu**

ISBN 978-606-37-1659-1